

УДК 340.1

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ СУДОВОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ

PROBLEMS OF REALIZATION JUDICIAL REFORM IN UKRAINE

Геревич М.,
магістр права

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Турчин Т.,
магістр права

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Лендел Е.,
магістр права

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

У статті проаналізовано проблеми реалізації судової реформи на сучасному етапі. Досліджено причини провадження судової реформи. З'ясовано специфіку факторів і умов, які впливають на реалізацію судової реформи на сучасному етапі.

Ключові слова: уніфікація процесів, суд, ротація, реформа, бюджет, правосуддя, самоврядування.

В статье проанализированы проблемы реализации судебной реформы на современном этапе. Исследованы причины проведения судебной реформы. Выяснена специфика факторов и условий, влияющих на реализацию судебной реформы на современном этапе.

Ключевые слова: судебная реформа, Закон Украины, власть, политика, судьи, независимость, суд, ликвидация, выборы.

The article is devoted to the elucidation of problems of implementation of the judicial reform today. Investigated the causes of judicial reform. The specificity of factors and conditions that affect the implementation of the judicial reform today.

Key words: unification process, court rotation, reform, budget, justice authorities.

Актуальність теми підтверджується двома факторами: по-перше, високим ступенем наукової розробки, по-друге – форсуванням здійснення судової реформи в силу останніх глобальних і внутрішньодержавних подій. Важливу роль щодо дослідження проблем реалізації судової реформи в Україні відіграли праці К. Колісника, В. Стефанюка, А. Жуковського, Н. Сизи, В. Кухар, О. Терлецької та ін.

Судова реформа – це спільне завдання всіх державних органів. При цьому варто зазначити, що встановлений порядок призначення і звільнення суддів не тільки не забезпечує належну незалежність суддів, а й далеко не повною мірою відповідає міжнародним стандартам.

Метою статті є аналіз проблем, що мають місце у сфері судочинства й здійснення правосуддя, наявність яких унеможлиблює якісне проведення судової реформи.

Необхідно проаналізувати деякі положення Закону України «Про забезпечення права на

справедливий суд» від 12.02.2015 р., з метою визначити їх вплив на поліпшення діяльності судів в Україні:

Виклад основного матеріалу. Важливість передбачення спеціалізованих господарських судів є дуже позитивним моментом Закону України «Про забезпечення права на справедливий суд» від 12.02.2015 р. Навколо цього питання велися гострі дискусії ще з моменту проголошення незалежності України. За всіх обвинувачень діючих господарських судів до їхньої роботи немає дорікань глобального характеру, до того ж в умовах глобалізації економічних відносин унаслідок аналізу європейського законодавства й розвитку спеціалізованих комерційних судів стає зрозумілою необхідність виділення, підтримки та зміцнення вітчизняних господарських судів як судів майбутнього. Тому залишення системи господарських судів у судовій системі України заслуговує на схвалення [1]. Необхідно зверну-

ти увагу на те, що положення про ліквідацію судів без унесення змін до Конституції України не може бути реалізовано, а в разі змін це призведе до значної маніпуляції головами судів і їх повної підконтрольності Президенту України, що є неприпустимим. Погоджуємось із В. Стефанюком і А. Жуковським, які зазначають, що судова влада повинна бути відокремленою від законодавчої та виконавчої, які не повинні мати засоби втручання в процес здійснення правосуддя [2, с. 13; 3, с. 47]. Це явище потрібно викоринити, оскільки довіра до судової влади полягає як у некорумпованості суддів, так і у відсутності впливу з боку правлячої верхівки. Викликає зауваження й спрощене формулювання щодо «ліквідації судів на підставі пропозиції Державної судової адміністрації України». Тобто, законодавцем не встановлено чіткої форми такого звернення, строків, умов тощо, що не можна виправдати.

Ст. 92 Закону України «Про забезпечення права на справедливий суд» від 12.02.2015 р. щодо дисциплінарної відповідальності суддів уточнюються й розширюються підстави для притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності. Список розширився до 14 конкретних підстав, включаючи відмову громадянам у доступі до правосуддя, безпідставне затягування або невжиття суддею заходів щодо розгляду заяви, скарги, будь-яке інше порушення закону.

Реальна відкритість судових процесів (згідно зі ст. 11 Закону України «Про забезпечення права на справедливий суд» від 12.02.2015 р.) «Спрощення» суддівського самоврядування реалізується в ст. 125 Закону України «Про забезпечення права на справедливий суд» від 12.02.2015 р., яка зберігає за зборами суддів, Радою суддів України, з'їздом суддів України статус органів суддівського самоврядування. Отже, суддівське самоврядування жодним чином не спрощене й залишається практично в незмінному вигляді.

Як зазначає Н. Сиза, особливу увагу необхідно приділити розширенню повноважень Верховного Суду України. Після проведення судової реформи 2010 р. Верховний Суд України був позбавлений основної частини своїх повноважень, у результаті чого втратив значення як остаточна судова інстанція, яка може об'єктивно впливати на судову практику. Навіть доля провадження повністю знаходилась у руках Вищого спеціалізованого суду, який приймав рішення щодо передавання справи до Верховного Суду України [4, с. 194].

У процесі проведення судової реформи зміни мають торкатися не лише розділу VIII «Правосуддя» чинної Конституції України, а й окремих положень II, IV, V, VII, а також XII розділів Основного Закону для забезпечення правової гармонізації. Адже нові підходи потребують реформування не лише загальної судової юрисдикції, а й прокуратури, Конституційного Суду України тощо. Свого часу Венеційська комісія визнала корисною й чіткою пропозицію Конституційної Асамблеї доповнити положення ст. 55 Конституції України принципами,

які впливають зі ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (право особи на справедливий і публічний розгляд її справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом), а також правом на апеляційне оскарження для особи, вина якої в учиненні злочину встановлена судом, як це передбачено ст. 2 Протоколу № 7 згаданої Конвенції (Висновок від 15.06.2013 р. № 722/2013). Є сенс і нині цю пропозицію покласти в основу реформування [5, с. 48].

У зв'язку з реалізацією люстраційних процедур особливої уваги й переосмислення потребують положення ст. ст. 60, 61, 62 Конституції України, щоб принципи притягнення до відповідальності відповідали загальноприйнятим стандартам у галузі прав людини. Інші ключові напрями конституційних засад реформування судової гілки влади мають бути спрямовані на зміцнення справедливої й незалежної системи правосуддя і стосуватися таких аспектів:

- доступу до професії судді та суддівських посад, можливості забезпечення форм участі народу в окремих визначених законом випадках;
- забезпечення незалежності й професійності при здійсненні правосуддя, конституційно-правових гарантій процесуальної незалежності суддів і неможливості суб'єктивних впливів, установлення юридичної відповідальності за вплив на суддю;
- оптимізації ефективної системи суддівського самоврядування;
- приведення системи правосуддя до стандартів справедливого, публічного розгляду справ упродовж розумного строку встановленим законом неупередженим незалежним судом;
- системи, засад і принципів судоустрою;
- використання додаткових судових юрисдикцій і медіаторських процедур для розширення можливостей реалізації права громадян на судовий захист [6, с. 33].

Ключовим у питаннях відкритого, конкурентного доступу до професії судді та суддівської посади як основи незалежного й справедливого правосуддя є усунення суб'єктивних, передовсім політичних, впливів на процес формування кадрового складу суддівського корпусу. Це стосується, зокрема, як призначення, так і переведення, звільнення, а також вирішення питань притягнення суддів до відповідальності. Тобто, ідеться про вилучення відповідних повноважень Верховної Ради та президента в тексті Конституції.

Не менш важливим є принцип конкурентного, відкритого добору під час призначення суддів на посади, переведення (у будь-якому випадку кар'єрного зростання судді). Відповідно, доцільно вилучити з конституційного переліку повноваження президента в цій частині. Мова йде також про заміну однієї з конституційних підстав звільнення з посади судді – за порушення присяги (ст. 126 Конституції) – через можливість притягнення до дисциплінарної відповідальності за вчинення передбаченого законом дисциплінарного правопорушення, несумісного з подальшим перебуванням на суддівській

посаді. Водночас на тлі повної заангажованості нової регламентації підстав дисциплінарної відповідальності суддів, запроваджених прийнятим Законом України «Про забезпечення права на справедливий суд» від 12.02.2015 р., одним із важливих питань майбутнього конституційного регулювання має стати чітке запровадження міжнародних стандартів у питанні непритягнення судді до відповідальності за правові позиції, викладені в судових рішеннях, за оцінку доказів, аргументів сторін [7, с. 351].

В. Стефанюк вважає, що в процесі організації ефективної та діючої судової системи в Україні давно вже йдеться про необхідність посилення кваліфікаційних вимог до осіб, котрі претендують на суддівські посади, з одночасним скасуванням призначення вперше на п'ятирічний термін. Варто розмежувати на конституційному рівні підстави для звільнення судді та підстави для припинення повноважень судді [2, с. 13].

Необхідно забезпечити баланс мотивації суддів. Престижність суддівської кар'єри й складність профільного іспиту поряд із високим професійним і психологічним навантаженням є одними з головних факторів, що стримують розвиток корупції в українських судах. Зокрема, без вирішення цих проблем жодна реформа не дасть відчутного результату. Українській владі потрібно в стислі терміни одночасно запустити систему реформ, які лише взаємно пов'язані й у комплексі здатні оздоровити й модернізувати економіку й не тільки її.

Закон України «Про забезпечення права на справедливий суд» від 12.02.2015 р. закладає правові основи для проведення судової реформи, яка б забезпечила ефективний захист прав і свобод громадян, інтересів юридичних осіб у судовому порядку, практичну реалізацію права на справедливий суд. Вищезазначений Закон, серед іншого, передбачає конкурсний відбір суддів, тотальну переатестацію для діючих служителів Феміди, чіткий перелік можливостей їх усунення та притягнення до дисциплінарної відповідальності. Очікується, що Закон України «Про забезпечення права на справедливий суд» від 12.02.2015 р. сприятиме незалежності судової влади, підвищить якість судових рішень і забезпечить право громадян на отримання справедливого й законного судового рішення. Варто звернути увагу на те, що в експертних колах досить активно підтримують прийняття цього документа, указуючи на його безумовну важливість у процесі проведення дійсно необхідної сьогодні судової реформи в нашій країні [1].

Для того щоб забезпечити принцип верховенства права, правової визначеності й стабільності у сфері організації та діяльності судової влади в Україні, дійсно реальної її незалежності й водночас забезпечити процесуальну незалежність суддів, потрібно впровадити низку додаткових конституційних гарантій. Зокрема, йдеться про те, що питання утворення, реорганізації та ліквідації судів і їхньої мережі може вирішуватися виключно законами

України. Важливо встановити конституційні засади фінансування за європейськими критеріями незалежної судової системи й суддівської діяльності. Має бути закріплене право судді на оскарження до суду рішення про притягнення його до дисциплінарної відповідальності, звільнення його з посади. Необхідно уточнити обсяг недоторканності суддів, що не повинен виходити за межі функціонального імунітету. У цих питаннях також потрібно позбутися політичних та інших впливів [3, с. 49].

Під час ухвалення останньої редакції Закону України «Про судоустрій і статус суддів» фактично ліквідовані такі форми суддівського самоврядування, як конференції ради суддів загальних, господарських і адміністративних судів. Залишено тільки первинну ланку – збори суддів – і вищі органи – З'їзд суддів і Раду суддів України. Водночас припис ст. 130 Конституції визначає, що суддівське самоврядування діє для вирішення питань внутрішньої діяльності судів. А такі питання не однакові для суддів усіх судових юрисдикцій. Особливо тепер, коли перед суддівським корпусом постали як спільні проблеми, так і виклики, притаманні окремим спеціалізаціям. Отже, у процесі конституційного реформування є сенс переосмислити практику діяльності системи суддівського самоврядування на всіх етапах і, замість так званої його оптимізації шляхом ліквідації окремих елементів системи, створити чітко визначені конституційні підвалини для справжньої самоврядної мережі, що пронизуватиме всі судові органи й території всіх регіонів України, і лише після цього вирішувати питання їхніх функцій і повноважень [1].

Окреме місце в реформуванні судової влади посідають питання посилення гарантій незалежності Конституційного Суду України (далі – КСУ), більш чіткого визначення правового статусу суддів КСУ. Удосконалення порядку формування, організації та діяльності КСУ має сприяти реальній незалежності та професійності, ефективності охорони Конституції України, захисту основних прав і свобод людини. Наявність загальної й конституційної юрисдикції передбачає необхідність закріплення нового конституційно-правового статусу КСУ та його суддів у положеннях окремого розділу Конституції України.

Не менш важливою складовою процесу реформування має стати не стільки призначення, скільки можливість реального оцінювання роботи суддів. Відповідно до ч. 2 ст. 83 Закону України «Про забезпечення права на справедливий суд», до критеріїв, за якими відбувається професійне оцінювання суддів, зараховано три види компетентності: професійна (здатність проводити судові засідання, ухвалювати рішення); особистісна (здатність виконувати обсяг роботи, самоорганізованість); соціальна (урівноваженість, стресова стійкість, комунікативність). Зокрема, мета оцінювання полягає не у звільненні чи покаранні судді. Завданням ВКС є оцінювання так, щоб не принизити честь і гідність особи.

В основу оцінювання закладено такі складові: мета, підстави, критерії, методи оцінювання, процедура оцінювання, наслідки. Щоб оцінка суддівської діяльності була ефективною й не перешкоджала суддівській незалежності, методи оцінювання та результати мають бути незаперечно надійними. Усі судді повинні оцінюватися на рівних основах шляхом застосування єдиної методики і стандартів [5, с. 48].

Висновки. Отже, важливим чинником для появи в Україні чесного правосуддя повинна стати й відповідальність суддів. У світовій практиці перелік покарань для недбайливих носіїв суддівських мантий вельми широкий – від тимчасового відсторонення від посади або переведення до іншого суду до позачергового «іспиту» й оцінювання професійного рівня судді. В Україні ж, як відзначають у засобах ма-

сової інформації, до сьогодні вибір був невеликий – між доганою та звільненням. Варто констатувати, що в Україні панує стійка практика безвідповідальності суддів: покарати людину з «системи» практично не можливо. Цей стереотип в очах суспільства необхідно зламати шляхом створення реального механізму притягнення суддів до відповідальності за неправосудні рішення. Важливим чинником для появи в Україні чесного правосуддя має бути передбачена в законодавстві відповідальність суддів.

Реалізація судової реформи є однією з найбільш пріоритетних у реформуванні владних структур. Прийняття Закону України «Про забезпечення права на справедливий суд» від 12.02.015 р., на нашу думку, сприятиме зміні стереотипу, що складався десятиліттями, про «продажність судів» і поверненню довіри людей до судової системи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Колісник К.С. Роль системи стримок і противаг в контексті врівноваження влади та запровадження політичної реформи як подолання кризи влади в Україні / К.С. Колісник // Ключевые проблемы современной науки – 2010 : материалы Междунар. науч.-практ. конф. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.rusnauka.com/12_KPSN_2010/Pravo/63101.doc.
2. Стефанюк В. Судова реформа в Україні / В. Стефанюк // Право України. – 2014. – № 1. – С. 13–15.
3. Жуковский А.Г. Судостроительство Украины: история, теория и практика : [учебное пособие] / А.Г. Жуковский. – Х. : Бурун Книга, 2010. – 464 с.
4. Сиза Н.П. Система елементів права на справедливий суд / Н.П. Сиза // Наук. вісник Ужгород. нац. ун-ту. Серія «Право». – 2014. – № 20. – Ч. 1. – Т. 4. – С. 194–199.
5. Коваль В.М. Перспективи та шляхи розвитку судової реформи в Україні / В.М. Коваль // Вісник господарського судочинства. – 2015. – № 3. – С. 48–50.
6. Кухар В.І. Організаційно-правові аспекти судового адміністрування / В.І. Кухар // Вісник господарського судочинства. – 2014. – № 3. – С. 33–36.
7. Терлецький О.М. Окремі проблеми забезпечення об'єктивності та незалежності судочинства в Україні / О.М. Терлецький // Часопис Київ. ун-ту права. – 2015. – № 1. – С. 12–17.